

ende på det fornkyrkliga teologiska språket. Hennes starka betoning av referensen för förståelsen av teologiska utsagor är ett av hennes viktigare bidrag till nutida patristisk-exegetisk forskning. Fornkyrkan hade en sakramental förståelse av Skriften: «the linguistic sign represented the reality to which it referred, whether transparently or obliquely.» Young framhåller här med eftertryck att «[f]or the Fathers, reference constituted meaning» (s. 117). För kyrkofäderna fanns en uttalad korrespondens mellan *logos* och värld, idé och verklighet, som återverkade på kyrkans bibelexegetik. Distinktionen mellan exempelvis bokstavlig och allegorisk skriftutläggning blir därför enligt Young ofta irrelevant. Det avgörande är istället referensen. Denna slutsats blir också kännetecknande för de skillnader i skriftutläggning som kan påvisas mellan exempelvis Eusebius och Origenes eller mellan Justinus och hans (fiktiva) dialogpartner Tryfon. Särskilt värt att notera är Youngs uppfattning att även skillnaden mellan fornkyrklig och modern exegetik inte främst kännetecknas av en skillnad i metod, utan av olika uppfattningar om texternas referens — där dialektiken mellan den intra- och extratextuella referensen framhålls. Med hänсыftning på den fornkyrkliga kulturen säger Young i sammanhanget följande: «A culture which can conceive of the material universe as interpenetrated by another reality, which is transcendent and spiritual, will read the reference of scripture in those terms» (s. 139). Belysande för detta nära samband mellan text och värld samt mellan immanens och transcendens är även de olika typologiska och allegoriska typer, fyra respektive åtta stycken, vilka Young ägnar förhållandevis mycket uppmärksamhet i kapitel nio, som behandlar patristisk-exegetisk metod. På s. 213 presenteras en överskådlig tabell som beskriver olika patristiska lässtrategier — alltifrån parenetisk läsning till vad Young kallar ikonisk och symbolisk *mimesis* — som en funktion av olika typer av bokstavlig läsning och de olika typerna av allegori och typologi.

I bokens fjärde del, *The Bible and the Life of Faith*, ges först en övergripande presentation av de olika kontexter i fornkyrkan där Bibeln successivt kom att utgöra en allt starkare påverkan. Det framhålls att den kristna litteraturen alltmer kom att fyllas av skriftanspelningar och skriftcitat och att denna litteratur i regel kom att läsas enligt tidigt utarbetade mallar för skrifttolkning. Något som här verkar förvåna Young är likheten i bibelanvändningen i olika litterära kontexter. Hon skriver: «The most striking thing, in fact, is the consistent way in which the Bible was read in differing contexts. If commentaries were meant to deal with problems in the text and homilies to focus the more obvious features, still one has an overriding feeling of similarity in the kinds of senses discerned and the <reading strategies> adopted.» Utifrån Youngs fram-

ställning går det alltså att påvisa en sorts övergripande fornkyrklig lässtrategi (s. 299) som tycks ha fungerat parallellt med ett antal underordnade lässtrategier (sammansatta av bl.a. olika typer av bokstavlig läsning, allegori och typologi) vid uttolkningen av kristna texter (se tabell s. 213).

I kapitel elva, *The Life of Faith*, ges trons liv en mer utförlig behandling. Young vill här visa på det starka parenetiska intresset och betoningen av kristen vandel hos exempelvis Johannes Chrysostomos och Gregorios av Nyssa. Hon ägnar därefter det avslutande kapitlet, *The Theologian as Exegete*, åt Augustinus. Augustinus exegetik beskrivs här som hermeneutik och teologi och hans teologi som exegetik. Efter en koncentrerad genomgång av några huvudpunkter i *De doctrina Christiana* framhåller Young att Augustinus, teologen, faktiskt exemplifierar (beautifully exemplifies) alla de karakteristiska på kristen skriftanvändning som hon själv valt att lyfta fram i *Biblical Exegesis*.

Med sin breda och pålästa framställning är *Biblical Exegesis* ett utmärkt komplement till nuvarande läromedel i patristisk exegetik. Boken är välinvesterad läsning för varje vän av tidigkristen bibelhermeneutik.

Tomas Bokedal

John Barton (red.): *The Cambridge Companion to Biblical Interpretation*. 338 sid. Cambridge University Press, Cambridge 1998.

Den aktuella boken ingår i serien «Cambridge Companions to Religion». De olika volymerna skall tjäna som handböcker om centrala ämnen och personer i teologi och religionsvetenskap. Volymen om «Christian doctrine» är redan publicerad, med Colin Gunton som redaktör. I serien skall ingå ytterligare tre: om befrielse-teologi (red. Christopher Rowland), om Dietrich Bonhoeffer (red. John De Gruchy) och om Karl Barth (red. John Webster). Serien riktar sig till läsare utan specialkunskaper.

John Barton, professor i Oxford, är huvudredaktör. I introduktionen gör han ett slags distinktion mellan forskning («research») och tolkning («interpretation»): «When we have as accurate a text of the biblical books as can be secured, and as much knowledge as research makes available, we are still faced with the question: what does the Bible mean?» (s. 1). Tolkningsuppgiften är aldrig slutförd, enligt Barton, eftersom olika uttolkare ständigt ställer skiftande frågor till texten. Det är i denna kontext som boken vill ge ett bidrag. Dess primära syfte är att redovisa den diskussion om tolkning av bibeln som pågått under 90-talet.

Boken innehåller två huvuddelar. Den första delen bär titeln «Lines of approach» och innehåller elva från

varandra fristående uppsatser: «Historical-critical approaches» (J. Barton), «Literary readings of the Bible» (D. Jasper), «The social world of the Bible» (K. W. Whitelam), «Poststructuralist approaches. New Historicism and postmodernism» (R. P. Carroll), «Political readings of Scripture» (T. Gorringer), «Feminist interpretation» (A. Loades), «Biblical studies and theoretical hermeneutics» (A. Thiselton), «The Bible and Christian theology» (R. Morgan), «Biblical studies and linguistics» (W. Johnstone), «Aspects of the Jewish contribution to biblical interpretation» (S. C. Reif) och «The Bible in literature and art» (S. Prickett).

Den andra huvuddelen bär titeln «Biblical books in modern interpretation» och innehåller nio separata uppsatser: «The Pentateuch» (J. Blenkinsopp), «The historical books of the Old Testament» (I. Provan), «The prophetic books» (R. R. Wilson), «The poetic and wisdom books» (R. Alter), «The Synoptic Gospels and Acts of the Apostles. Telling the Christian Story» (P. Perkins), «John and the Johannine literature. The woman at the well (J. Ashton), «The Pauline Letters» (J. Dunn), «The non-Pauline Letters» (F. Young) och «Apocalyptic literature» (J. C. Vanderkam).

Boken största förtjänst är dess bredd. Genom att de olika författarna i första delen av boken är kunniga inom olika delområden erhåller läsaren snabbt en tillförlitlig inblick i en rad olika metoder och modeller för bibeltolkning. Handböcker av detta slaget är ovärderliga för att hjälpa såväl specialisten som icke-specialisten till orientering och överblick. Boken innehåller också en lista där tekniska ord och uttryck förklaras; och varje uppsats avslutas med en förteckning över litteratur för den som vill läsa vidare. Själv fångades jag snabbt av Thiseltons pedagogiskt klara uppsats. Hans mångåriga förtrogenhet med ämnet gör att framställningen blir lättläst och stringent. Och att med hjälp av Prickett få läsa om bibeltolkning och perspektivforskningar hos Dürer, Dante, Milton, Caravaggio, Rembrandt osv. var en ovanlig och sällsam upplevelse för en inbiten exeget.

Det är förmodligen svårt att göra ett annorlunda upplägg i en samlingsvolym av det här slaget. Möjligtvis kunde den andra delen av boken fjärrat sig mer från de vanliga introduktioner till exegetik som redan finns på marknaden. Nu finns ingen egentlig koppling mellan bokens två huvuddelar. Man kan få intrycket att författarna till andra delen har svårt att ta till sig bibeltolkningens mångdimensionella metod- och modellbygge, med resultatet att bibeltexterna introduceras utan att man egentligen förstår metodernas och modellernas relevans. I den första delen är det också svårt att avgöra om och hur de olika metoderna och modellerna har samband med varandra. Jag saknar dessutom en redogörelse för den senaste tidens intensiva jesuforskning och en diskussion om de förutsättningar för

bibeltolkning som den implicerar. Inte minst hade det varit intressant att fråga sig hur «the third quest» förhåller sig till «the new historicism», eller till olika slags uppfattningar om vad som utgör historisk kunskap över huvud taget.

De mer övergripande kritiska funderingar som väcks utgör inte en reaktion mot boken som sådan utan är snarast ett utslag av att den så väl representerar de spänningar som idag finns inom bibeltolkningens disciplin. Jag vill i korthet beröra två saker.

Kan man verkligen skilja mellan forskning och tolkning på det sätt som Barton föreslår? Visserligen finns i vårt land idag en legitim önskan att se en större medvetenhet om tolkningens problematik inom exegetik, men lyfter vi blicken ser vi också ihärdiga försök att hålla samman denna strävan med historisk forskning. Dessutom är jag tveksam till om man verkligen på ett meningsfullt sätt kan uppehålla den distinktion som Barton antyder. För honom tycks det vara så att man först forskar och sedan tolkar. Men den exegetiska forskningen, även den som arbetar med strikt historiska problem, tolkar ju alltid i någon bemärkelse texter. Tolkningsprocessen är en integrerad del i själva forskningsprocessen. Till och med för att kunna rekonstruera en källa eller bibeltexten själv, eller ett historiskt händelseförlopp, krävs ett ställningstagande till textens innehåll. All historisk forskning innebär således tolkning av texter. Nu kan man tänka sig att det finns andra former av tolkning, som arbetar mer med texternas relevans utifrån vissa bestämda perspektiv och intressen. Men är det inte när denna form av tolkning fjärrar sig från forskarens historiska arbete som hermeneutiska modeller riskerar att bli fördolda, om än så sofistikerade, uttryck för renodlad subjektivism och relativism? När detta händer har vi, såvitt jag förstår, knappast längre att göra med tolkning av gamla texter, utan av något annat.

För det andra är det uppenbart att de olika författarna motsäger varandra i sina respektive uppsatser. Vi skall exemplifiera detta med en gammal trätofråga. Perkins avslutar sin uppsats med ett kategoriskt uttalande: «The evangelists are authors, not record-keepers» (s. 256). Hennes ambition är att motverka en läsning av evangelierna och Apostlagärningarna som går bakom texterna och söker efter historiska händelser och personer. Ashton har en diametralt motsatt uppfattning: «Of all the methodological options that dominate the present-day exegesis of the gospels the most deplorable, it seems to me, is the almost unanimous rejection by English-speaking scholars of a diachronic approach to the text» (s. 270). Vissa detaljer i evangelierna, menar Ashton, kan inte förklaras om vi inte tar i beaktning att evangelisterna hade källor till sitt förfogande. Så som han antyder finns i tysk-språkig forskning en viss distans till det betraktelse-

sätt som Perkins representerar, och det är ingen tillfällighet att hon refererar nästan enbart till engelskspråkig litteratur.

Exemplen kunde mångfaldigas. De avslöjar den polarisering och provinsialism som karakteriserar en del av dagens bibelforskning. Den som en gång ställt historiska frågor till texterna har svårt att helhjärtat ta till sig Perkins uttalande. I den mån evangelisterna använde muntliga eller skriftliga källor bör de väl i någon mening ha varit involverade i bevarandet av dessa källor. Samtidigt är det uppenbart för den person som intresserat sig för evangelisternas kommunikativa intentioner att de ville skapa självständiga, koherenta berättelser. I modern anda vill vi emellertid gärna skilja på de två betraktelsesätten för att inte grumla analysen. Vi väljer självsvåldigt vårt perspektiv på texten och absolutifierar det som analytiskt instrument. Författarintentioner kommer i andra hand. Kanske behöver vi emellertid ibland påminnas om att man i antiken umgicks med texter på ett helt annat sätt än vi. Lukasprologen är tydligast vad gäller evangelierna, och den antyder — delvis med hjälp av konventionella formuleringar inspirerade av en bredare praxis — att perspektiven blandades, att de samlade berättelser som skapades byggde på traditioner från ögonvittnen, att författaren själv ville skriva ned «i ordning» resultatet av sina efterforskningar. Historien — det som fanns före berättelsen, det diakrona — blev en integrerad del i den berättande texten. Kan vi verkligen förstå de gamla texterna med kulturellt känsliga sinnen om denna spänningsfyllda relation mellan diakroni och synkroni helt löses upp i ett slags modern perspektivhegemoni? Är inte ett sådant förhållningssätt snarare ett uttryck för vår (västerländska) vilja att kontrollera — «dominera», «härska över» — de gamla texterna utifrån moderna kategorier än en genuin önskan att förstå dem — «tolka» dem — utifrån deras egen socio-kulturella horisont?

Boken reflekterar all denna spänning, samtidigt som den i sin motsägelsefulla mångfald är ett försök att överkomma den polarisering den kan medföra. Som handbok betraktad är den ett utmärkt redskap för att snabbt kunna slå upp enskilda ämnen av intresse. Men boken kan också sträckläsas. Att i en och samma volym få del av olika synsätt, som ibland tycks utesluta varandra, utmanar läsaren till egna reflexioner och ställningstaganden.

Samuel Byrskog

Den historiske Jesus og hans betydning. Udvalgt, redigeret og med indledning af Troels Engberg-Pedersen. 181 s. Gyldendal, København 1998.

I oktober 1997 anordnades en temadag om «den historiske Jesus» vid Teologiska fakulteten i Köpenhamn. Efteråt har lektorn Troels Engberg-Pedersen gett ut en bok i ämnet. Dess kärndel utgörs av tre av de föredrag som hölls den gången: av Gerd Theissen (Heidelberg), Halvor Moxnes (Oslo) och Jens Glebe-Møller (Köpenhamn). Dessa bidrag har kompletterats dels med en inledning av utgivaren (EP), dels med artiklar av Ed Sanders (Durham, N Carolina) och Geert Hallböck (Köpenhamn). Hela boken är på danska. Alla bidragen är välskrivna och intressanta.

Utgivarens eget bidrag (Gevinst og risiko i jagten på den historiske Jesus) är mest utförligt (s. 11–49). Här diskuteras instruktivt *the quest of the historical Jesus* («jakten på den historiske Jesus») som startade mot slutet av 1700-talet och har bedrivits med växlande styrka sedan dess. Man brukar numera göra en åtskillnad mellan *the first, the second and the third quest*. Den första «jakten» ägde rum från 1700-talet fram till första världskriget och leddes dels av radikala, dels av liberala exegeter (från Herrmann Samuel Reimarus till Albert Schweitzer). Rudolf Bultmann fick på 1920-talet luften att gå ur jakten på den historiske Jesus, men en andra fas upptogs på 1950-talet av en oppositionell skara inom hans skola, bl.a. Ernst Käsemann, Gerhard Ebeling och Günter Bornkamm. Den tredje fasen tog sin början för en tjuu, tretti år sen. Den företräds främst av en rad engelskspråkiga forskare.

EP pekar genomgående på ett dilemma för sökandet efter den historiske Jesus. Man vill finna Jesus från Nasaret som historisk person helt löst från kyrkans trostolkning av honom, men få forskare kan låta bli att därvid ta fram just drag hos honom som de själva anser vara användbara idag. EP kallar detta cirkeltänkande för «den fundamentalistiska kortslutningen». Hans påpekande är riktigt men jag tycker terminologin känns olämplig. I ordet fundamentalism ingår ett ökritiskt, massivt accepterande, och den moderna Jesusforskningen är verkligen inte av det slaget.

I enlighet med bokens målsättning sysslar EP mest med den tredje jakten; den bedöms som ett framsteg. Han tar upp dels det mest solida i denna forskning, som han finner främst hos tysken Theissen och amerikanen Sanders, dels det mest fantasifulla, som han påträffar hos en rad andra amerikaner: Richard Horsley, Burton Mack och John Dominic Crossan. De anknyter på olika sätt till moderna humanistiska discipliner, särskilt socialvetenskaperna; varianterna är otaliga. Typiskt för dem är att de så envetet försöker arbeta fram Jesu historiska *kontext*: hans judiska och hellenistiska miljö, de sociala, ekonomiska och politiska förhållanden som präglade Israels land på hans tid, och de religiösa förstås. De drar frimodigt in material från andra håll och utnyttjar nyfunna skrifter som Dödahavsrollarna och de gostiska eller gnosticerande